

FİLDE ÇATI

SÖZDE ÖZNE:

Gerçek öznenin bulunmadığı edilgen çatılı cümlelerde, işten etkilenen öge (nesne) işi yapan öge (özne) yerine kullanılırsa buna **sözde özne** denir. Sözde öznenin bulunduğu cümleler edilgen çatılıdır.

ÖRNEK:

- İlçemizde Ramazan Bayramı etkinlikleri düzenlendi.
Sözde Özne

(Düzenleyen kim?)

- Şair, ölümünün yıl dönümünde rahmetle anıldı.
S. Ö

(Rahmetle anan kim?)

- Depremde zarar gören evler onarıldı.
Sözde Özne

(Onaran kim?)

- Denize bırakılan ağlar birkaç saat sonra toplandı.
Sözde Özne

(Toplayan kim?)

ÖRTÜLÜ ÖZNE:

Sözde öznenin bulunduğu edilgen çatılı cümlelerde işi yapan unsur da cümleye "tarafından, etkisiyle, nedeniyle, -ca /-ce gibi söz ve eklerle katılırsa buna **örtülü özne** denir. Örtülü özneler cümlede özne değil, zarf tümlecisi olur.

ÖRNEK:

- Okul duvarları işçiler tarafından güzelce boyandı.
Sözde Özne Örtülü özne (Z.T)
- Kaçmaya çalışan hırsız polis ekiplerince yakalandı.
Sözde Özne Örtülü Özne (Z.T)

Yüklemi isim olan cümlelerde çatı özelliği aranmaz.

ÖRNEK:

- Dünyada en sevdiği insan annesiydi.
(Çatı özelliği aranmaz.)
- Sözde o da bizimle geziye gelecekti.
(Çatı özelliği aranır.)
- Bu kalemin aynısından bende de vardı.
(Çatı özelliği aranmaz.)
- İki pehlivan minderde altın kemer için güreşti.
(Çatı özelliği aranır.)

Yüklemde filimsi bulunan cümleler isim cümlesi kabul edildiğinden bu cümlelerde çatı özelliği aranmaz.

ÖRNEK:

- Tek amacı okuyup bir iş sahibi olabilmektir.
- Benim gerçek dostlarım her zaman yanımda duranlardır.

Fiiller, özne-yüklem ilişkisi ve nesne- yüklem ilişkisine göre incelenir:

1) ÖZNE - YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE:

A) ETKEN ÇATILI FİLLER:

Cümlede işi yapan unsurun bulunduğu çatılar etken çatılıdır. Etken çatılı cümlelerde özne, gerçek öznedir.

ÖRNEK:

- Utku, geçenlerde yine buraya gelip seni sormuştu.
- Son günlerde oldukça mutsuz görünüyordu.
- Roman, Türk halkının yaşadığı zorlukları yansıtıyordu.
- Hissederek yazılan her şiir, insanı derinden etkiler.

NOT

Doğa olayları etken çatılı kabul edilir.

ÖRNEK:

- Fırtına başlamıştı, yağmur yağmak üzereydi.
- Güneş, dağların ardında yavaş yavaş batıyordu.

B) EDİLGEN ÇATILI FİLLER:

Edilgen çatılı cümlelerde işi yapan belli değildir. Sözde özne, örtülü özne ya da öznesiz cümleler edilgen çatılıdır. Edilgen çatılı cümlelerde yüklem edilgenlik eki olan "-I" veya "-n" eklerini alır.

ÖRNEK:

- Mektuplar, Afrin'deki kahramanlara gönderildi.
- Program halk tarafından çok beğenildi.
- Maçtan dönen futbolcular kahramanlar gibikarşılandı.
- Kitap alacak kişilerin listesi oluşturuldu.

2) NESNE - YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE:

UYARI

Yüklemin başına "onu" getirebildiğimiz fiiller geçişli fiilken, "onu" getiremediğimiz fiiller geçişsiz fiildir.

A) GEÇİŞLİ FİLLER:

Nesne almış ya da alabilecek fiiller geçişli fiil olarak kabul edilir.

ÖRNEK:

- Çocuk, hayatında ilk defa bir aslan görmüştü.
- Telefonunu evde unuttuğu için beni arayamamış.
- Askerden gelen abisini hep birlikte karşıladık.
- Bu konuda onunda fikrini almayı düşünüyorlar.

UYARI

Bazı fiiller cümlede nesne almasa bile alabilecek durumda oldukları için geçişli kabul edilir.

ÖRNEK:

- Bugün sabaha kadar sayıkladı.
- Sofranın başında orucumuzu açmak için bekliyoruz.
- Anladım ama bir türlü ona anlatamadım.

B) GEÇİŞSİZ FİLLER:

Nesne almamış ya da alamayacak olan fiiller geçişsizdir.

ÖRNEK:

- Bu hafta sonu biz de balığagideceğiz.
- Sınavın bu yıl daha zor olacağı açıklandı.
- Bulutların gelmesiyle hava birden karardı.
- Bu işin üstesinden gelebilmek için günlerce çabaladı.

Fiilde çatıyla ilgili diğer özellikler:

UYARI

MEB müfredatında fiilde çatı konusunda etken, edilgen, geçişli, geçişsiz kavramlarını bilmek yeterlidir. Aşağıda bahsedeceğimiz özellikler sadece anlamsal olarak karşımıza gelebilir.

1. Bazı etken çatılı cümlelerde işi yapan da işten etkilenen de aynı kişi olabilir:

ÖRNEK:

- Düşüne gitmek için saatlerce süslendi.
 - İş yerinden bugün itibarıyla ayrıldı.
2. Bazı etken çatılı cümlelerde işi birlikte ya da karşılıklı yapma anlamı vardır. Bu fiiller “-ş” çatı ekini alırlar:

ÖRNEK:

- Yıllarca birbirleriyle usanmadan mektuplaştılar.
(Karşılıklı)
- Çocuklar zil çalınca bahçeye koşuştular.
(Birlikte)

3. Bazı fiiller geçişsiz olduğu halde “-r- , -t- , -tır-” eklerini alarak geçişli hale gelebilirler.

ÖRNEK:

- **“Annem ağlayan yeğenimi kucagında uyuttu.”** cümlesinde geçişsiz olan “uyu-” fiiline “-t” eki getirilerek geçişli hale gelmiştir.
 - O her zaman annesinin yüzünü güldürdü.
 - Karşısındaki çocuğu âdetâta çıldırttı.
4. Bazı geçişli fiiller “-r- , -t- , -tır-” eklerini aldıklarında fiillerin geçişlilik derecesi artar. Bu fiillerin yer aldığı cümlelerde işi başkasına yaptırma anlamı vardır.

ÖRNEK:

- **“Aklına ne geldiye bir bir yazdırdı.”** cümlesinde geçişli bir fiil olan “yaz-” fiiline “-dır-” eki getirilerek fiilin geçişlilik derecesi artırılmıştır. Aynı zamanda bu cümlede işi başkasına yaptırma anlamı vardır.
- Bu derste öğrencilere şiirler okuttu.
- Ağrıyan dişlerini sonunda çekirdi.

Aşağıda verilen cümlelerden çatı özelliği aranabilecek olanların yanına örnekteki gibi “X” işareti koyunuz.

CÜMLE	ÇATI ÖZELLİĞİ ARANIR	ÇATI ÖZELLİĞİ ARANMAZ
Aramıza ayrılıklar getiren kimin yaptığı büyüdü?		
Kurumuzda yapılacak olan deneme sınavına seni de bekleriz.		
Uzunca bir yolculuğun ardından sonunda şehre gelebilmişti.		
Mustafa Kemal'in izinde olanlar ancak onun fikirlerini yaşatanlardır.		
Bu işin sonunun böyle kötü olacağını bilmiyor değildi.		
Mehmet Akif Ersoy'un en sevdiği sporlardan biri güreşti.		
Dergimizin bu ayki sayısı önümüzdeki hafta sonu yayımlanacak.		
Saatler süren yolculuğun ardından nihayet memleketine vardı.		
O, gönül bahçemde hiç açmamış bir goncaydı.		
Sınav soruları Milli Eğitim Bakanlığının sayfasında açıklandı.		
Son günlerde artan şehit haberleri hepimizi derinden etkiledi.		
Bu rezil istilaydı Akif'in dizelerinde ifade ettiği.		
Paylaştıkça azaldı tüm sıkıntılarımız, özlemlerimiz.		
Kurumasın diye çiçeklerini suladım sen yokken.		
Evet, bu konu hakkında benimde söyleyeceğim bir şeyler var.		
Milli takımımız bu haftaki oyunuyla göz doldurdu.		
Sınıfta konuyu anlamayanların sayısı oldukça azdı.		
Takım elbise içinde gördüğün her insan meğer adam değilmiş.		
Hava birden soğuyunca hemen hırkamı giydim.		
Şehit annesini birden karşısında görünce dayanmayarak yere yığıldı.		
Annesi gittiğinden beri gece gündüz onun adını sayıklayıp durdu.		
Şu dünyada en güvenebileceğin insan belki de oydu.		
Beni yıllar önce kaybettiği oğlunun yerine koydu.		
Benim gerçek dostlarım, hastane odasında beni yalnız bırakmayanlardı.		

Aşağıdaki cümlelerin nesne - yüklem ilişkisine göre özelliğini “ X” işareti göstererek belirtiniz.

CÜMLELER	GEÇİŞLİ	GEÇİŞSİZ
Bu konuda ona yardımcı olabileceğimi söyledim.		
İşlerini yetiştirebilmek için gece gündüz çalıştı.		
Belki bir gün olsun gelir diye senelerce bekledi.		
Çocukların dağıttığı odasını güçlkle topladı.		
Onun yalan sözlerine hepimiz nasıl da inandık.		
Eve gelen misafirleri güzelce ağırladı.		
İki devlet doğal gaz konusunda anlaşma sağladı.		
Onu birden karşısında görünce dayanamayıp ağladı.		
Söylediğimiz sözleri kabul etmeyerek bizi yalanladı.		
Oğlu eve gelmeyince oldukça meraklandı.		
Depremden etkilenen binaların tadilatı yapıldı.		
Geçirdiği motor kazasında bacağı kırılmış.		
Sınavda yapamadığı soruları öğretmenine sordu.		
Bilgisayarı bozulunca kendisine yeni bir bilgisayar aldı.		
Kurban Bayramı tatilini fırsat bilip memleketine gitti.		
Çekilmez sensiz buraların derdi, çilesi.		
Beni hiçbir zaman anlamadı ya da anlamak istemedi.		
Onunla en son dün akşam görüşmüştük.		
Haykırdı adını dağa, taşa tüm cihana.		
Hiçbir şey söyleyemedi ve sadece sustu.		
İnternet paketi bitince kendine ek internet paketi aldı.		
Bunu açabilmek için kapağını hızlıca çevirmelisin.		
Son zamanlarda yaptığı diyetle oldukça zayıfladı.		
Öğrenciler yararlansın diye saatlerce ders notu hazırladı.		
Biraz kafa dinleyebilmek için buralardan uzaklara gitti.		
Mutlu haberi alınca sokakta gördüğü tüm çocukları sevindirdi.		
Ayrı ayrı yerlere yazmış olduğu şiirleri bu kitapta birleştirdi.		
Okulda rahatsızlanınca apar topar hastaneye götürüldü.		
Bu konuya dikkat çekmek için afişler hazırlattı.		
Müziğin ruhun gıdası olduğunu söylerdi her zaman.		

Aşağıdaki cümlelerin özne - yüklem ilişkisine göre özelliğini “ X” işareti göstererek belirtiniz.

CÜMLELER	ETKEN	EDİLGEN
Ölümünün 80. yıl dönümünde saygıyla anıldı.		
Bu haftaki toplantıda okul problemleri hakkında konuşuldu.		
Onun için bir şiir yazarak yarışmaya gönderdi.		
Bu kitap insana hiç tanımadığı bir dünyanın kapılarını açıyor.		
Bir tatsızlık çıkmasını istemediğinden hemen oradan uzaklaştı.		
Okulumuza müdür yardımcısı olarak atandı.		
İlçenin il olabilmesi için imza kampanyası başlatıldı.		
Onu ne kadar sevdiğini dile getirip durdu.		
Sel felaketi şehri yaşanmaz hale getirdi.		
Kesilen odunlar odunluğa güzelce istiflendi.		
Onun hakkında bilinmeyenleri öğretmenimiz bizlere açıkladı.		
Sınavda üç yanlışın bir doğruyu götürüleceği hatırlatıldı.		
Sınıf öğretmenimiz, bizim de geziye katılabileceğimizi söyledi.		
Mehmet Akif Ersoy Ankara milletvekili olarak seçilmiştir.		
Son baharın gelişiyle ağaçlar birer birer yapraklarını döktü.		
Şairin yayımladığı son şiiri herkesçe oldukça beğenildi.		
Birçok problemin üstesinden birlikte gelmeyi başardılar.		
Ödemeler için bir yıl sonu bilançosu hazırlatıldı.		
İlçe programında “Bayrak” adlı şiiri harika okudu.		
Önümüzdeki sene uygulanacak olan yeni sistem öğrencilere anlatıldı.		
Roman, insanların içinde bulunduğu kötü durumu anlatıyor.		
İnsanların her zaman birbirlerine yardımcı olmalarını isterdi.		
Şu kısacık hayatta bir kez olsun gülmedi yüzüm.		
Önümüzdeki hafta gideceğimiz gezinin planı yapıldı.		
Suzan, bu konudaki fikirlerinin önemsenmesi gerektiğini düşünüyordu.		
Fatih, yapılan seçimlerle sınıf başkanı olarak seçildi.		
Balkondaki çiçekler sulanmadığı için solmuş.		
Sınavda başarısız olacağım diye çok korkuyordu.		
Ahmet'i bu akşamki toplantıya davet ettiler.		
Değişen trafik kuralları ilk kez bu hafta uygulandı.		